

EBEVEYNLERİN ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK TUTUMLARI İLE İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN AHLAKİ OLGUNLUKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ*

The Attitudes of Parents toward Children's Rights and the Link between Moral Maturity of Primary Level Students.

Emel YEŞİLKAYALI**

Vesile YILDIZ DEMİRTAŞ***

**Yrd. Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü.

***Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü.

ÖZET

Bu araştırmada, ebeveynlerin çocuk hakları konusundaki tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, İzmir İli, Karşıyaka İlçesi'nde alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyleri temsil eden 7 devlet ilköğretim okulu ile özel ilköğretim okulunu temsil eden bir okulun 7. sınıf öğrencileri ve bu öğrencilerin ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Yurtsever (2009) tarafından geliştirilen, 'Çocuk Haklarına İlişkin Ebeveyn Tutum Ölçeği' ile Dilmaç (1999) tarafından geliştirilen 'Ahlaki Olgunluk Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırma verilerini çözümlenmede, Kruskal Wallis ve Mann-Whitney U testi ile Spearman's Rho Analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunlukları cinsiyetlere göre karşılaştırıldığında sevgi boyutunda; okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre karşılaştırıldığında, iç huzur, şiddetten kaçınma davranışı ve doğru davranış boyutlarında farklılaşmaktadır. İlköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları ile ebeveynlerin çocuk hakları tutumları arasında çeşitli alt boyutlarda, doğrusal yönlü, zayıf ilişkiler bulunmaktadır. Bu ilişkiler, öğrencilerin öğrenim gördüğü okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk hakları, ahlaki olgunluk, değer, ebeveyn tutumları.

* "Ebeveynlerin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları ile İlköğretim Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk ve Hoşgörü Eğilimleri Arasındaki İlişki" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

ABSTRACT

This study aims at finding out the attitudes of parents toward children's rights and examining the link between moral maturity of primary level students. The participants of the study consist of 7 state primary schools representing lower, middle and upper socio-economic levels in Karşıyaka District of İzmir province and seventh-grade students representing a private primary school and their parents. As data collection tools, 'Parent Attitude Scale on Children Rights' developed by Yurtsever and Oktay (2009) and 'Moral Maturity Scale' developed by Dilmac (1999) are used. To analyze the data, Kruskal Wallis and Mann-Whitney U test, Spearman's Rho Analysis are utilized. According to the results of the study, moral maturity of seventh-grade students based on gender differs in terms of love; once based on the socio-economic levels of schools, it differs in terms of inner peace, violence avoidance and righteous behaviors. There are vertical, weak relationships between moral maturity and the attitudes of parents toward children's rights, even if they differ in various sub dimensions. The relationship between the moral maturity of children and the attitudes of parents toward children's rights differs, based on the socio-economic level of the school where students are educated.

Key Words: Children's Rights, Moral Maturity, Value, Attitudes of Parents.

GİRİŞ

Türk Milli Eğitimi, insani, ahlaki, manevi değerlere sahip, insan haklarına saygılı bir yurttaş yetiştirmek ve diğer niteliklerin yanında ruh ve duygu bakımından da sağlıklı ve dengeli şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı kişiler yetiştirmeyi genel amaç olarak benimsemiştir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973). Burada değerlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Ahlak da, değer kavramına atıfta bulunularak tanımlanan ve açıklanan bir kavramdır.

'Ahlak', Ural (1998: 41) tarafından "değerlerle yakın ilgi içinde olan ve değerler dünyasının parçası olan bir kavram" olarak tanımlanırken; Dursun (2011: 58) tarafından değerlerle birlikte, 'düşüncelerimiz ile toplumsal ve bireysel davranışlarımızı etkileyen bir tür 'eylem klavuzları' olarak tanımlanmıştır. 'Ahlak' kavramının değerlerle iç içe tanımlanmasının nedeni, 'iyi' ve 'kötü' başta olmak üzere her türlü ahlaki yargının, birer değer olarak karşımıza çıkmasından

kaynaklanmaktadır. 'Değer' kendisine yöneldiğimiz özellik olup 'ahlak', ne tür değerlere yönelinmesi gerektiğini belirler. Dolayısıyla ahlak ve değerler, birçok yönüyle örtüşen özellikler taşırlar; fakat şüphesiz aralarında bir özdeşlikten bahsedilemez.

Bazı yazarlar, ahlak kavramını tanımlarken kurallara vurgu yapmıştır. Kulaksızoğlu (1995: 185), 'ahlak' kavramının, 'iyi ve kötü davranışlar bütünü' olmasının yanında, 'insanların uymakla sorumlu oldukları davranışlar ve kurallar' olduğunu belirtmiştir. Kurallar, bireyin özgürlüğünün garantisidir. Bireye ihtiyacı olan özgürlükleri sağlarken, başka bireylerin özgürlüklerine zarar vermemesi için de sınırlandırır. Kendini bu noktada gösteren 'bireysel ahlak' da, bu türden kurallara bireyin özgür irade ve bilinciyle uyması ve bireyde böyle bir bilincin oluşması sürecidir (Çiftçi, 2003: 47).

Bu durumda ahlak, hem son derece subjektif özellikler taşıırken, öte yandan birey ve toplumun üzerinde birleşebileceği objektif özellikler taşımaktadır (Ural, 1998: 48).

Temelde ahlâkın, insanların tutum ve davranışlarının nasıl olması gerektiğine ilişkin ölçüler koymakla kalmayıp, davranış sahiplerine bir "vazife" de yüklediği görülmektedir (Dursun, 2011: 60). Dolayısıyla, insan ve toplum üzerinde bir yaptırım gücü bulunmaktadır (Ural, 1998: 43). Ahlaki değerler, neyin yasak olduğunu, nelere uyulması gerektiğini bize bildirirler. Bu anlamda yönelimlerimizi belirleyen ve yaptırım gücü olan bir bilgi türü olarak karşımıza çıkarlar.

Genel olarak 'ahlak' kavramının, "ne tür değerlere yönelinmesi gerektiğini belirleyen yargılar" (Dursun, 2011: 5) ve "en genel anlamda bütün değerlerin belirleyicisi" (Ural, 1998: 4) tanımlarında olduğu gibi, çoğu zaman "değer" kavramına atıfta bulunarak tanımlandığı görülmektedir. Aynı şekilde, "ahlaki gelişim" de, çoğu zaman değerlerin edinilmesi ile ilişkilendirilmiş ve 'kişinin toplumun değerlerine kayıtsız şartsız uyumu değil' (Senemoğlu, 2011: 68), 'bireylerin zamanla özgürleşmesi, değerlerini özgür olarak seçmesi ve kararlarını özgür olarak vermesi" Çileli (1986: 109) olarak tanımlamıştır.

Senemoğlu'da Çileli gibi, ahlaki gelişimi tanımlarken, ahlaki gelişimle değerler sistemi oluşturmayı ilişkilendirmiştir. Senemoğlu (2011: 68) ahlaki gelişimi, 'toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız uyumu değil, topluma etkin bir uyum sağlama için değerler sistemi oluşturma' olarak tanımlamıştır.

Onur (1997: 102), ahlaki gelişimi, 'çocukların belli davranışlarını, doğru ya da yanlış olarak değerlendirmelerine rehberlik eden ve kendi eylemlerini yönetmelerini

sağlayan ilkeleri kazanma süreci' olarak tanımlarken, 'ilkelerin kazanılması'na vurgu yapmıştır.

Başaran ve Selçuk, ahlaki gelişimi toplumsallaşmayla ilişki içinde tanımlamıştır. Başaran'a göre (1996: 184) ahlaki gelişim, 'bireyin ilk yaşlardan başlayarak toplumca beğenilen, iyi ve doğru davranışları öğrenerek yapması'dır. Selçuk ise (2002: 119), 'çocuğun toplumsallaşma süreci içinde neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda bilinç geliştirmesidir' olarak tanımlamıştır.

Verilen tanımlarda, ahlaki gelişimin bir süreç olduğu, toplumla ilişki içinde geliştiği ve çocukların iyi ve kötü/doğru ve yanlış hakkındaki kendi değerlendirmelerini oluşturması gerektiği noktaları dikkat çekmektedir. Buna göre ahlaki gelişim, çocukların toplumla ilişki içinde hangi davranışının doğru hangi davranışının yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğu hakkında kendi değerlendirmelerini oluşturmaları süreci olarak tanımlanabilir.

Çoğu zaman ahlaki gelişimle aynı anlamda kullanılan ahlaki olgunlaşma ise, çocuğun kendi vicdanının sesini dinlemeye başlamasıyla ortaya çıkar (Onur, 1997: 158). Bu olgunlaşma, birey günlük etkinliklerinde ve yaşamının örgütlenmesinde kendi yargısına dayandıkça ilerler. Karakter de bu şekilde ortaya çıkmaya başlar. 'Karakter, ileri bir olgunlaşmanın ve yetişkin kişiliğinin temel ve sonul belirtilerinden biridir.'

Ahlaki olgunluk, ahlaki duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranış bakımından yetkin ve zirvede olma durumu ve bu duruma en zengin, en gerekli ve en dolgun durumunu veren ahlaki niteliklerin toplamını ifade eder (Lickona, 1991: 51; aktaran, Şengün, 2008: 3). Lickona'ya göre; ahlaki olgunluğa sahip bireyin, güvenilir, sorumlu, saygılı, adil, kendini kontrol edebilen, empati yeteneği gelişmiş iyi bir insan ve tüm bunların ötesinde kanunlara ve kurallara uyan iyi bir vatandaş olması beklenir.

Ahlaki gelişim ve ahlaki olgunlukla ilgili açıklamalar değerlendirildiğinde, ahlaki gelişimin bir süreç, ahlaki olgunluğun ise ahlaki gelişim basamaklarının her biri sonunda ortaya çıkan bir sonuç olduğu düşünülebilir.

Günümüzde bireysel özgürlük alanlarının genişlemesi, bireylerin değerlerin edinilmesi süreciyle ortaya çıkan ahlaki kararlarını daha da önemli hale getirmiş ve değer öğretiminin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Değer/ahlak öğretiminin gerekliliğinin demokratik insan yetiştirme ihtiyacından kaynaklandığı, değer öğretimi ile ulaşılmak istenen hedefin, demokrasi ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Doğanay, 2006: 260; Edling, 2012: 458). Bu ihtiyaçla birlikte 'karakter eğitimi', 'farklılıklara saygı eğitimi', 'barış eğitimi', 'vatandaşlık eğitimi',

'demokrasi eğitimi' ve en genel, kapsayıcı ifadesiyle 'değerler' ya da 'İnsani Değerler Eğitimi' (İDE) kavramları daha fazla gündeme gelmeye, tartışılmaya başlanmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de, çocuğu yetiştirirken bazı değerlere sahip olmasının sağlanmasının önemi en baştan kabul edilmekte ve bu ön kabulde birlikte, çocuğun sağlıklı kişilik gelişiminde ailenin görev ve sorumluluğu da vurgulanmaktadır.

Çocuklar, tüm insanların sahip olduğu hakların yanı sıra, gelişim gereksinimleri nedeniyle özel birtakım haklara da sahip bulunmaktadır. Çocuk hakları, çocuğun hem insan olmasından, hem de bakıma ve korunmaya muhtaç olmasından kaynaklanan haklardır. Genel anlamda, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal olarak gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları olarak tanımlanabilir (Kepenekçi, 2008: 205).

Çocuk haklarının gelişimi ve bu konuda yapılmış çalışmaları içeren literatür incelendiğinde, 1980'lere doğru vurgulanmaya başlanan (Day ve diğ., 2006; Ruck, 1994; Melton, 1980; Rogers ve Wrightsman, 1978) 'çocukların bireysel kararlarının gerekliliği' görüşüne göre; çocuk istediği şey hakkında karar verebilmeli ve yaşamını ve çevresini kendi kendine kontrol edebilmelidir (Yurtsever, 2009). Bu yönelim genç insanların kendi hayatları hakkındaki kararlara aktif bir biçimde katılım hakları olduğunun ifadesidir ve çocuğun kendisi için neyin iyi olduğuna karar vermesini temel almaktadır (Rogers ve Wrightsman, 1978; Ruck ve diğ., 1998).

Bu noktada, çocuk hakları konusunda bireysel kararların gerekliliğini vurgulayan yönelimde olduğu gibi, ahlaki gelişim ve olgunlaşmada da, bireyin kendi değerlerini özgür olarak seçmesi ve bireysel kararlarının gerekliliğine (Çileli, 1986: 44) dikkat çekildiğinin tekrar hatırlanması gerekmektedir. Bu durumda, ebeveynler çocuklarına ne kadar çok karar verme hakkı tanırrsa, çocukların da kendileri için neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda daha tereddütsüz ve güvenli karar verebilecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuk hakları konusundaki tutumlarının çocukların değer oluşumunda, dolayısıyla ahlaki olgunluğa ulaşmalarında etkili olduğu düşünülmektedir.

Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı, ebeveynlerin çocuk hakları konusundaki tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Ülkemizde ve dünyada son yıllarda artan aile içi şiddet, akran zorbalığı, madde

bağımlılığı gibi, bireyleri ve küçük grupları etkiler görünen olayların yanında; ülke içinde ve ülkelerarası görüş ayrılıkları ve çıkar çatışmalarından doğan şiddet ve çatışma olayları; farklılıklara saygı, sevgi, anlayış, hoşgörü, merhamet, sorumluluk, evrensel bilinç gibi değerlere daha çok ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaçla birlikte 'karakter eğitimi', 'farklılıklara saygı eğitimi', 'barış eğitimi', 'vatandaşlık eğitimi', 'demokrasi eğitimi' ve en genel, kapsayıcı ifadesiyle 'değerler' ya da 'İnsani Değerler Eğitimi' (İDE) kavramları, kapsamaları, programları da daha fazla gündeme gelmeye, tartışılmaya, uygulanmaya başlanmıştır. Bu eğilim tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kendini göstermiştir. İlk kez 2005 yılı Milli Eğitim programında 'değerler eğitimi' açık bir şekilde yer almıştır.

Değerler eğitimi ile ahlaki eğitim iç içe geçmiş ve sıklıkla birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır. Daha önce de belirtildiği gibi, ahlaki değerler, değerler sistemi içinde ayrı bir yer oluşturmayıp içinde hoşgörünün de bulunduğu diğer değerlerle sıkı bir ilişki içindedir. İnsani değerler de, genellikle 'ahlak' olarak isimlendirilir. 'Ahlak, toplumu ayakta tutan bireyin mutluluğunu ve toplumun devamını sağlayan değerler sistemini içine almaktadır.' (Ekşi ve Katılmış, 2011: 4). Bu nedenle kişilerin ahlaki yargılarının gelişimi toplum için önemlidir.

Günümüzde bireysel özgürlük alanlarının genişlemesi, bireylerin neyin doğru neyin yanlış olduğu konusundaki bağımsız ve sağlıklı tercihlerini (ahlaki kararlarını) daha da önemli hale getirmiştir. Bağımsız tercihlerin önem kazanması, farklılıklara tahammül ve hoşgörülü olmayı da önemli hale getirmiştir.

Öte yandan bireyselleşmenin artması, genç ve yaşlılar arasındaki bağlantı kopuklukları, öğretmenlerin, okulların değerlerin edinilmesindeki teşvik edici rolleri, medyanın ahlaki gelişimin şekillenmesindeki rolü (Arthur ve Carr, 2013: 27) ahlaki gelişimle ilgili geniş çaplı araştırmalara duyulan ihtiyacı arttırmıştır.

Ahlaki eğitim ile gençlerin çoğulculuğa saygı duyan ve toplum içinde kişiler arası şiddeti azaltan bir oluşum yaratabileceklerine inanılır (Edling, 2012: 457-471)

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları da, hem değerlerini koruyan ve geliştiren, hem de 'zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere', 'geniş bir dünya görüşüne sahip', 'insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan' kişiler yetiştirebilmektir.

Çocuğun ahlaki gelişimini, diğer bir deyişle değerlerin edinilmesini sağlayan ilk ve öncelikli kurum ailedir. Aile çocuğun korunmasının, bakımının, sağlıklı psiko-sosyal gelişiminin sağlandığı kurumdur.

Öte yandan, eğitimde öğrencilerin hazır bulunuşluğunun sağlanması önemlidir. Öğrencilerin ihtiyaçlarından, okula gelmeden önce edindiği bilgilerinden, duygularından, güdülerinden ve kişiliğinden, vb. diğer değişle aile içindeki yaşantılarından etkilendiği bilinmektedir. Bu nedenle, Türk Milli Eğitimi tarafından belirlenen genel amaçlara ulaşılabilmesi için de öğrencilerin aile içindeki yaşantıları önemlidir.

Bazı ön kabullere dayalı olarak düzenlenen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde, Sözleşmenin başlangıç kısmında belirtilen bu ön kabullerden birisi de, 'Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamının içinde yetişmesinin gerekliliği'dir. Bu ön kabulde birlikte, çocuğun sağlıklı kişilik gelişiminde ailenin görev ve sorumluluğu da vurgulanmaktadır. Bu nedenle ailelerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarının ortaya çıkarılması önemlidir.

Ayrıca, çocuk haklarıyla ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde ise; yurt dışındaki literatürde, çocuk hakları ile ilgili çalışmaların daha çok kuramsal tartışma niteliğinde olup çocuk haklarının bakım koruma ve devlet güvencesi boyutlarıyla ilgili olduğu görülmektedir (Grugel, 2013; Anne ve Ong'ondo, 2013; Aziz ve Iskandar, 2013; Liebel, 2012; Grugel ve Ferreria, 2012; Pais, 2010; v.b.). Çocukların ya da ailelerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarını ele alan bazı ilişkisel araştırma örnekleri (Day ve diğ., 2006; Peterson-Badali ve diğ., 2004; Sutton, 2003) bulunmaktadır. Ancak bu tutumların çocukların ahlaki gelişimini ya da değer oluşumunu nasıl etkilediğine ilişkin araştırmaya rastlanamamıştır.

Ülkemizde ise, çocuk hakları konusundaki akademik çalışmaların, özellikle hukuk (Musayeva, 2013; Yıldız, 2011; Kobat, 2009; Turanlı, 2004) ve sosyal hizmet (Güneş, 2012; Erbay, 2011; Öntaş, 2004; Acar, 2000; Dikmen, 1998) alanında ilgi çektiği görülmektedir. Ancak bu çalışmaların çoğu kuramsal düzeydedir.

Eğitim alanında yapılan çalışmalarda daha çok öğretmenlerin ve çocukların, çocuk haklarına bakışı ve konuyla ilgili görüşleri (Akman ve Ertürk, 2011; Doğan ve Durualp, 2011; Oktay ve Kumbaroğlu, 2011; Uçuş, 2011; Çetinkaya, 2000) incelenmiştir.

Bazı çalışmalarda ise, uygulanan belirli bir öğretim programı ya da yöntemin, çocuk haklarının öğretiminde etkililiği araştırılmıştır (Torun, 2011; Washington, 2010).

Çocuk haklarına ilişkin tutumlara yönelik ise, sınıf öğretmenlerinin çocuk haklarına ilişkin tutumları ile sınıf yönetim profilleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi (Dönmez,

2015); sağlık profesyonellerinin ocuk hakları konusundaki tutum ve farkındalıklarının değerlendirildiği (Kurt, 2012) araştırmalar bulunmaktadır.

Ülkemizde, ebeveynlerin ya da aile yakınlarının ocuk hakları konusundaki tutumları ile ilgili tek bir araştırmaya (Yurtsever, 2009) rastlanmıştır.

Ancak ebeveynlerin ocuk hakları konusundaki tutumlarının ya da ebeveyn tutumlarının çocukların değer oluşumu ile ilişkisi araştırılmadığı gibi, ahlaki olgunlukla ilişkisi de bugüne kadar çalışılmamıştır.

Bu nedenle, bu araştırmada ebeveynlerin ocuk hakları konusundaki tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın, alan yazına kuram oluşturma ve uygulama açısından katkı sağlayarak; ocuk hakları, ebeveynlerin ocuk hakları konusundaki tutumları ve bu tutumların ocuk gelişimi üzerindeki etkileri, değerlerin edinilmesi ve ahlaki olgunluğa ulaşma ile ilgili başlıkları içeren çalışmalara temel oluşturması beklenmektedir.

Problem ve Alt Problemler

Problem Cümlesi: Ebeveynlerin ocuk haklarına ilişkin tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasında ilişki var mıdır?

Problemin özömlenmesine yönelik olarak aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir.

1. İlköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. İlköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları, öğrenim gördüğü okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Devlet ilköğretim okulunun sosyo-ekonomik düzeyine göre öğrencilerin ahlaki olgunlukları ile özel ilköğretim okulunda öğrenim gören öğrencilerin ahlaki olgunlukları arasında anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?
4. Ebeveynlerin ocuk haklarına ilişkin tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasında ilişki bulunmakta mıdır?
5. Ebeveynlerin ocuk haklarına ilişkin tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasındaki ilişki, öğrenim görölen okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Bu araştırmada, korelasyon türü ilişkiyel tarama modeli benimsenmiştir.

Çalışma Evreni ve Çalışma Grubu

Araştırma evrenini, ilköğretim okullarının 2. kademe 7. sınıfında öğrenim görmekte olan öğrenciler ve ebeveynleri oluşturmaktadır.

Çalışma Evreni: İzmir İli, Karşıyaka İlçesi'nde bulunan ilköğretim okullarının 2. kademe 7. sınıf öğrencileri ve ebeveynleridir.

Çalışma Grubu: Karşıyaka İlçesi'nde bulunan 37 resmi ilköğretim okulu ile 2 özel ilköğretim okulu arasından tabakalı örnekleme yoluyla seçilen 8 ilköğretim okulu çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Okulların hangi sosyo-ekonomik düzeyde yer aldığı ve öğrenci mevcutlarına ilişkin bilgi Karşıyaka İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Tablo 1'de çalışmada yer alan okullar ve öğrenci sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Okul ve Öğrenci Sayıları

Okulun Sosyo-Eko. Düzeyi	Okul Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Uygulama Okulu Sayısı	Uygulama Okullarının Öğrenci Sayıları
Alt Sosyo-Eko. Düzey	11	576	2	132
Orta Sosyo-Eko. Düzey	21	2061	3	306
Üst Sosyo-Eko. Düzey	5	672	2	278
Özel Okul	2	116	1	95
TOPLAM	39	3425	8	809

Veri Toplama Süreci

Okulların hangi sosyo-ekonomik düzeyde yer aldığı ve öğrenci mevcutlarına ilişkin bilgi Karşıyaka İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınmıştır. Araştırmaya 640 öğrenci

ve 415 ebeveyn katılmıştır. Ancak hem öğrenci hem de ebeveyni tarafından geçerli şekilde doldurulmuş, eşleştirilebilir ölçek sayısı 318'dir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak demografik bilgileri içeren 'Aile Bilgi Anketi' dışında, 'Çocuk Haklarına İlişkin Ebeveyn Tutum Ölçeği' ve 'Ahlaki Olgunluk Ölçeği' kullanılmıştır.

1. '**Çocuk Haklarına İlişkin Ebeveyn Tutum Ölçeği**': Yurtsever (2009) tarafından, 6-14 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarının 'Bakım ve Korunma' ile 'Kendi Kendine Karar Verme' olmak üzere iki temel faktör altında değerlendirildiği, 63 maddeli, 5 dereceli Likert Tipi bir ölçektir. 'Bakım ve Korunma' faktörü de, 'Devlet Güvencesi ve Desteği' ile 'Bakım ve Koruma' olmak üzere iki faktöre ayrılmaktadır.

Ebeveyn Tutum Ölçeğinin güvenilirliği, Yurtsever (2009) tarafından yapılan Cronbach Alfa analizinde 0,95; araştırmacı tarafından çalışma grubunda yapılan Cronbach Alfa analizinde ise 0,91 çıkmıştır. Ayrıca, her bir faktör için araştırmacı tarafından, Cronbach Alfa analizi yapılmış olup Bakım ve Koruma Faktörünün Cronbach Alfa katsayısı 0,75; Devlet Güvencesi ve Desteği Faktörünün Cronbach Alfa katsayısı 0,84; Kendi Kendine Karar Verme faktörünün Cronbach Alfa katsayısı 0,85 çıkmıştır. Bu sonuçlar ölçme aracının oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

2. '**Ahlaki Olgunluk Ölçeği**': Dilmaç ve Kulaksızoğlu (1999) tarafından, ilköğretim 1. kademe 5. sınıf ve ilköğretim 2. kademedeki öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Araştırmada, ilköğretim öğrencilerine 'İnsani Değerler Eğitim Programı' kapsamında eğitim verilerek, sonrasında eğitimin etkililiğinin 'Ahlaki Olgunluk Ölçeği' ile sınanması amaçlanmıştır. Bu eğitim beş başlıktan oluşmaktadır. Başlıklardan 'Hakikat' değerinin içeriğini, evrensel sevgi, ulusal bilinç, merak, ayırt etmek, kendini analiz etmek, tüm hayata ilgi duymak değerleri oluşturmaktadır. 'Sevgi' değeri başlığının alt değerlerini, merhamet ve bağlılık, dostluk, cömertlik, iç mutluluk, şefkat, doğayı sevmek oluşturmaktadır. 'İç Huzur' değerinin alt değer başlıklarını; kanaatkârlık,

mutluluk, sabır, kendini kontrol altına almak, kendisine ve çevresine saygı duymak, sağlıklı yaşam, sebatkârlık oluşturmaktadır. 'Doğru Davranış' değerinin alt değerinin alt başlıklarını; dürüstlük, cesaret, görev, ahlak, iyi davranışlar, liderlik, zamanı iyi kullanmak, birlik, minnettarlık oluşturmaktadır. 'Şiddetten Kaçınma' değerinin alt değerlerini; bağışlayıcılık, kardeşlik, vatandaşlık, başkalarına hizmet etmek, iyimserlik, hoşgörü, paylaşma, doğru sözlülük oluşturmaktadır.

Ölçek 66 maddeden oluşan ve dereceleme toplamlar tekniğine uygun dört dereceli Likert Tipi ölçektir. Spearman Brown yöntemiyle hesaplanan iç tutarlılık katsayısı 0,66, Cronbach Alfa değeri ise 0,73 olarak tespit edilmiştir (Dilmaç, 1999: 53). Araştırmacı tarafından araştırma örneklemini için yapılan analizde ise Cronbach Alfa katsayısı 0,63 çıkmıştır. Bu değer Ahlaki Olgunluk Ölçeğinden toplam puan elde etmek için çok düşük bulunduğundan, Dilmaç'ın 'İnsani Değerler Eğitimi' programında belirttiği beş alt başlık ('hakikat', 'sevgi', 'iç huzur', 'doğru davranış' ve 'şiddetten kaçınma davranışı') temel alınarak, ölçek maddeleri gruplandırılmıştır. Bu grupta alt boyutların cronbach alfa katsayıları; 'Hakikat' boyutu için 0,67, 'iç huzur' boyutu için 0,77, 'şiddetten kaçınma davranışı' için 0,514, 'sevgi' boyutu için 0,77 ve 'doğru davranış boyutu için 0,64'tür. Beş alt boyutun iç tutarlılık düzeyleri yeterli bulunduğundan, öğrencilerin ahlaki olgunlukları ile ilgili veri analizleri bu alt boyutlara göre gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde SPSS 17.00 paket program kullanılmıştır.

Bağımlı değişkenlere verilen yanıtların normal bir dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesinde Kolmogorov-Smirnov testi; değişkenler arası varyans karşılaştırması için F-testi ve Levene testi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, kullanılan tüm ölçeklerde alt boyutların verilerinin normal dağılım göstermediği ve varyans homojenliğinin sağlanamadığı görüldüğünden;

- Karşılaştırılacak grup sayısının üç ve fazla olması durumunda gruplar arası farklılığı ölçmek için Kruskal wallis testi kullanılmıştır.
- Karşılaştırılacak grup sayısının iki olması durumunda t testinin parametrik olmayan alternatifi olan Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.
- Ebeveyn çocuk hakları tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları ya da hoşgörü eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı gibi, iki değişken

arasındaki bağımlılık yani korelasyon ilişkisini belirlemede, parametrik olmayan istatistik ölçüsü Spearmen's Rho Analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

1. İlköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgulara göre;

Ahlaki Olgunluk Ölçeğinin tüm boyutlarında erkek öğrencilerin puanları kız öğrencilerden daha yüksektir. Ancak, 'Hakikat' ($p\text{-değeri}=0.187 > \alpha=0.05$), 'İç Huzur' ($p\text{-değeri}=0.93 > \alpha=0.05$), 'Şiddetten Kaçınma Davranışı' ($p\text{-değeri}=0.285 > \alpha=0.05$) ve 'Doğru Davranış' ($p\text{-değeri}=0.221 > \alpha=0.05$) boyutlarında kız ve erkek gruplarının ahlaki olgunluk puanları, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

'Sevgi' değişkeni açısından ($p\text{-değeri}=0.000 < \alpha=0.05$) ise, kız (puan= 272,95) ve erkek (puan= 330,82) öğrencilerin ahlaki olgunluk puanlarında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Erkek öğrenciler ahlaki olgunlukları 'sevgi' boyutunda, kız öğrencilerden daha yüksektir.

2. İlköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları, öğrenim gördüğü okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgulara göre;

İlköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları, 'hakikat' ($p\text{-değeri}=0.665 > \alpha=0.05$) ve 'sevgi' ($p\text{-değeri}=0.550 > \alpha=0.05$) boyutlarında, okulların sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılık göstermemektedir.

Ancak, 'iç huzur' ($p\text{-değeri}=0.001 < \alpha=0.05$); 'şiddetten kaçınma davranışı' ($p\text{-değeri}=0.042 < \alpha=0.05$); 'doğru davranış' ($p\text{-değeri}=0.001 < \alpha=0.05$) boyutlarında, ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları, okulların sosyo-ekonomik düzeylerine farklılık göstermektedir.

Bu farklılıkta, 'iç huzur' boyutunda en yüksek puana (348,73) sahip okul, özel okuldur. Özel okulu, 326,23 puanla alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri, 287,87 puanla orta sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri izlemektedir. 'İç huzur' boyutunda en düşük puana (269,94) sahip öğrenciler ise yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileridir.

Şiddetten kaçınma davranışında ise, alt sosyo-ekonomik düzey okul öğrencilerinin en yüksek puana (359,11) sahip oldukları görülmektedir. Şiddetten kaçınma davranışında ikinci sırada özel okul öğrencileri, üçüncü sırada yüksek sosyo-

ekonomik düzeydeki devlet okulu öğrencileri gelmektedir. En düşük 'şiddetten kaçınma davranışı' puanı (296,59), orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerindir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre 'doğru davranış' boyutunda en yüksek puana (376,64) sahip okul, özel okuldur. Bu boyutta özel okulu, 353,83 puanla alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri, 309,89 yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri izlemektedir. 'Doğru davranış' boyutunda en düşük puana (298,06) sahip öğrenciler ise orta sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileridir.

3. Devlet ilköğretim okullarının sosyo-ekonomik düzeyine göre özel ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeylerinin ayrı ayrı karşılaştırılması sonucu elde edilen bulgulara göre;

a. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulları ile özel ilköğretim okulunda öğrenim gören çocukların ahlaki olgunluklarının karşılaştırılmasında, 'hakikat', 'iç huzur' ve 'doğru davranış' boyutlarında özel okul öğrencilerinin puanları; 'sevgi' ve 'şiddetten kaçınma davranışı' puanlarında alt sosyo-ekonomik düzeydeki devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin puanları daha yüksektir.

Ancak bu puan farklılıkları istatistiksel açıdan karşılaştırıldıklarında, 'hakikat', 'iç huzur', 'şiddetten kaçınma davranışı', 'sevgi' ve 'doğru davranış' alt boyutlarında, alt sosyo-ekonomik düzeydeki devlet okullarında öğrenim gören çocuklar ile özel okulda öğrenim gören çocukların ahlaki olgunlukları arasında farklılık bulunmamaktadır.

b. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulları ile özel ilköğretim okulunda öğrenim gören çocukların ahlaki olgunluklarının karşılaştırılmasında, tüm boyutlarda özel okul öğrencilerinin puanları orta sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinden daha yüksektir. Ancak bu puan farklılığı, 'hakikat', 'şiddetten kaçınma davranışı' ve 'sevgi' alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ahlaki olgunluk ölçeğinin 'iç huzur' ($p\text{-değeri}=0.004 < \alpha = 0.05$) ve 'doğru davranış' ($p\text{-değeri}=0.000 < \alpha = 0.05$) boyutlarında durum değişmektedir. 'İç huzur' değişkeni için orta sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında öğrenim gören çocukların puanı 157,50 iken, özel ilköğretim okulunda öğrenim gören çocukların puanı 191,53'tür. 'Doğru davranış' boyutunda, özel okul öğrencilerinin puanı (209,74), orta sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinin puanından (166,57) yüksektir.

Bu durumda, orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerle özel okul öğrencilerinin ahlaki olgunluklarının karşılaştırılmasında, 'iç huzur' ve 'doğru davranış' boyutlarında, özel okul öğrencileri lehine farklılık bulunmaktadır.

c. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulları ile özel ilköğretim okulunda öğrenim gören çocukların ahlaki olgunluk puanlarının karşılaştırılmasında, 'hakikat', 'şiddetten kaçınma davranışı', 'sevgi' ve 'doğru davranış' değişkenleri açısından üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet okullarında öğrenim gören çocuklar ile özel okulda öğrenim gören çocukların ahlaki olgunlukları farklılık göstermemektedir.

Ahlaki olgunluğun 'iç huzur' boyutunda ise, üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okullarında öğrenim gören çocukların puanı 44,96 iken, özel ilköğretim okulunda öğrenim gören çocuklarda bu değer 60,56'dır. Bu puanlar arasındaki farklılık da istatistiksel olarak anlamlıdır ($p\text{-değeri}=0.011<\alpha=0.05$). Özel okul öğrencilerinin 'iç huzur' değişkeni açısından ahlaki olgunlukları, üst sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinden daha yüksektir.

4. *Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunlukları arasındaki ilişki bulunup bulunmadığına ilişkin elde edilen verilere göre;*

a. Ebeveynlerin 'bakım ve koruma' tutumları ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'hakikat' ($p\text{-değeri}= 0.023<\alpha=0.05$; ilişki katsayısı: 0,132), 'iç huzur' ($p\text{-değeri}= 0.006<\alpha=0.05$; ilişki katsayısı: 0,161), 'şiddetten kaçınma davranışı' ($p\text{-değeri}= 0.004<\alpha=0.05$; ilişki katsayısı: 0,166) ve 'sevgi' ($p\text{-değeri}= 0.00<\alpha=0.05$; ilişki katsayısı: 0,241) boyutları arasında doğrusal, pozitif yönlü ve zayıf ilişki bulunmaktadır.

Ebeveynlerin 'bakım ve koruma' tutumları ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'doğru davranış' boyutu dışındaki ($p\text{-değeri}= 0.087>\alpha=0.05$) tüm boyutları arasında, doğrusal, pozitif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır.

b. Ebeveynlerin 'devlet güvencesi ve desteği' tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluklarının 'iç huzur' ($p\text{-değeri}= 0.019<\alpha=0.05$) ve 'sevgi' ($p\text{-değeri}= 0.009<\alpha=0.05$) boyutu arasında ilişki bulunmaktadır.

Bulgular, ebeveynlerin 'devlet güvencesi ve desteği' tutumlarının, ilköğretim öğrencilerinin 'hakikat' ($p\text{-değeri}= 0.073>\alpha=0.05$), 'şiddetten kaçınma davranışı' ($p\text{-değeri}= 0.249>\alpha=0.05$), 'doğru davranış' ($p\text{-değeri}= 0.279>\alpha=0.05$) değerleri ile istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi olmadığını göstermiştir.

c. Ebeveynlerin 'kendi kendine karar verme' tutumları ile çocuklarının 'hakikat' değerleri ($p\text{-değeri}= 0.020<\alpha=0.05$), 'iç huzur' değerleri ($p\text{-değeri}= 0.003<\alpha=0.05$), 'sevgi' değeri ($p\text{-değeri}= 0.011<\alpha=0.05$), 'doğru davranış' değeri ($p\text{-değeri}= 0.028<\alpha=0.05$) arasında ilişki bulunmaktadır.

Ebeveynlerin 'kendi kendine karar verme' tutumları ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'şiddetten kaçınma davranışı' boyutu ($p\text{-değeri} = 0.082 > \alpha = 0.05$) arasında ilişki bulunmamaktadır.

5. Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumları ile öğrencilerin ahlaki olgunlukları arasındaki ilişkinin ilköğretim okullarının sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgulara göre;

a. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'bakım ve koruma' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'iç huzur' ($p\text{-değeri} = 0.01 < \alpha = 0.05$), 'sevgi' ($p\text{-değeri} = 0.013 < \alpha = 0.05$) ve 'doğru davranış' boyutları ($p\text{-değeri} = 0.004 < \alpha = 0.05$) arasında ilişki bulunmaktadır.

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'devlet güvencesi ve desteği' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'iç huzur' ($p\text{-değeri} = 0.004 < \alpha = 0.05$) ve 'sevgi' ($p\text{-değeri} = 0.011 < \alpha = 0.05$) boyutları ($p\text{-değeri} = 0.004 < \alpha = 0.05$) arasında ilişki bulunmaktadır.

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'kendi kendine karar verme' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının sadece 'iç huzur' ($p\text{-değeri} = 0.007 < \alpha = 0.05$) boyutu arasındaki ilişki bulunmaktadır.

b. Orta sosyo-ekonomik düzey ilköğretim okullarında, ebeveynlerin 'bakım ve koruma' tutumu ile öğrencilerin ahlaki olgunluklarının 'hakikat' ($p\text{-değeri} = 0.007 < \alpha = 0.05$; ilişki katsayısı: 0,203), 'iç huzur' ($p\text{-değeri} = 0.004 < \alpha = 0.05$; ilişki katsayısı: 0,222), 'şiddetten kaçınma davranışı' ($p\text{-değeri} = 0.004 < \alpha = 0.05$; ilişki katsayısı: 0,177) ve 'sevgi' ($p\text{-değeri} = 0.006 < \alpha = 0.05$; ilişki katsayısı: 0,206) boyutları arasında, zayıf ilişki bulunmaktadır.

Orta sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'devlet güvencesi ve desteği' boyutu ile çocukların ahlaki olgunlukları arasında ilişki bulunmamaktadır.

Orta sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'kendi kendine karar verme' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'hakikat' boyutu arasında ($p\text{-değeri} = 0.044 < \alpha = 0.05$; ilişki katsayısı: 0.158) doğrusal ve zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Orta sosyo-ekonomik düzey ilköğretim okullarında, ebeveynlerin 'kendi kendine karar verme' tutumu ile öğrencilerin ahlaki olgunluklarının 'iç huzur' 'şiddetten kaçınma davranışı' ve 'sevgi' davranışı boyutu arasında ilişki bulunmamaktadır.

c. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk

hakları tutumlarının 'bakım ve koruma' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'sevgi' boyutu arasında ($p\text{-değeri} = 0.013 < \alpha = 0.05$; ilişki katsayısı: 0,308) doğrusal ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'devlet güvencesi ve desteği' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'sevgi' boyutu arasında ($p\text{-değeri} = 0.020 < \alpha = 0.05$) doğrusal ve pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'kendi kendine karar verme' boyutu ile çocukların ahlaki olgunlukları arasında, hiçbir boyutta ilişki bulunmamaktadır.

d. Özel ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'bakım ve koruma' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının sadece 'sevgi' boyutu arasında ($p\text{-değeri} = 0.03 < \alpha = 0.05$; ilişki katsayısı: 0,225) doğrusal ve pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Aynı durum 'devlet güvencesi ve desteği' boyutunda da söz konusudur. Özel ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'devlet güvencesi ve desteği' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının sadece 'sevgi' ($p\text{-değeri} = 0.034 > \alpha = 0.05$) boyutu arasında doğrusal ve pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Özel ilköğretim okulu ebeveynlerinin çocuk hakları tutumlarının 'kendi kendine karar verme' boyutu ile çocukların ahlaki olgunluklarının 'İç huzur' ($p\text{-değeri} = 0.032 < \alpha = 0.05$), 'sevgi' ($p\text{-değeri} = 0.01 > \alpha = 0.05$) ve 'doğru davranış' ($p\text{-değeri} = 0.006 < \alpha = 0.05$) boyutları arasında doğrusal ve pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

TARTIŞMA

Araştırmada ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerine ilişkin elde edilen sonuçlara göre; Araştırmanın çalışma grubunun tamamında, ahlaki olgunluk 'sevgi' boyutunda cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık erkek öğrenciler lehinedir. Sevgi alt boyutunun kapsadığı başlıklar göz önüne alındığında, erkek öğrencilerin, merhamet ve bağlılık, dostluk, cömertlik, iç mutluluk, şefkat, doğayı sevme gibi alt değerlerin çoğunu, kız öğrencilerden daha fazla benimsedikleri söylenebilir. Bu bulgu, ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarının çocuklarının

cinsiyetine göre farklılık gösterdiğine ilişkin bulgularla açıklanabilmektedir. Bu nedenle, aşağıda ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarını açığa çıkaran diğer bulgularla birlikte ele alınarak tartışılmıştır.

Ahlaki olgunluğun ilköğretim öğrencilerinde cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular bütün olarak değerlendirildiğinde, ahlaki olgunluğun beş alt boyutundan sadece bir "sevgi" alt boyutunda cinsiyete göre ve erkek öğrenciler lehine göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu durumda araştırma, ilköğretim düzeyinde gerçekleştirilen ve ahlaki olgunluk/ahlaki yargıyı alt boyutlara ayırmadan bütün olarak değerlendiren farklı araştırma (Özkaynak, 1982; Dilmaç, 1999; Özgüleç, 2001; Tola, 2003; Kabadayı ve Aladağ, 2010) sonuçları ile desteklenmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları, çalışma grubu genelinde, ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluklarının okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılaştığını göstermiştir. Bu farklılaşma, ahlaki olgunluğun 'iç huzur', 'doğru davranış' ve 'şiddetten kaçınma davranışı' boyutlarında görülmüştür.

Tüm sosyo-ekonomik düzeydeki okullar birlikte karşılaştırıldığında, ahlaki, manevi ve toplumsal değerleri temsil eden 'iç huzur' boyutu ile 'doğru davranış' boyutlarında, özel okul öğrencilerinin; demokratik değerleri temsil eden 'şiddetten kaçınma davranışı' boyutunda ise, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarının ahlaki olgunlukları en üst düzeydedir.

Ancak sadece özel okulla, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinin ahlaki olgunlukları karşılaştırıldığında, aralarında bir farklılık bulunmamaktadır.

Bu durumda, okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılık gösteren ahlaki olgunluk boyutları hakkında ayrı ayrı değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Bu bağlamda, 'iç huzur' boyutu ile ilgili sonuçlara göre, özel ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinin 'iç huzur' boyutundaki puanları diğer sosyo-ekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinden daha yüksektir. Bu boyutta, üst sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri en düşük puana sahiptir.

Bu sonuçlar, Başaran'ın (1996: 25), üç tür ortaöğretim kurumundan mezun üniversite öğrencilerinin değer tercihlerini incelediği araştırma bulguları ile de tutarlılık göstermektedir. Bu çalışmada, kolej mezunu olan öğrencilerin, mutluluk, iç huzur, kendine saygı gibi kişisel değer tercihlerinin, diğer ortaöğretim kurumlardan mezun olan öğrencilere göre en üst sırada olduğu görülmüştür.

Ayrıca, 'iç huzur' boyutunun içerdiği başlıklar göz önünde bulundurulduğunda, bu sonuçların 'yaşam doyumu' kavramı ile ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür. Bunun

nedeni, 'yaşam doyumu' kavramının, mutlulukla ilgili öznel iyi oluş hali olarak tanımlanması ve kişinin yaşamına ilişkin kendi değerlendirmesini içermesidir (Tuzgöl Dost, 2007: 133; Diener, 2000: 35). Bu nedenle Tuzgöl Dost'un (2007) araştırma sonuçları incelenmiştir. Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin yaşam doyumlarının algılanan ekonomik durumdan etkilendiği bulunmuştur. Ekonomik durumla ilgili algı olumlu yönde arttıkça, yaşam doyumu da artmaktadır. Bu bulgu, araştırmamızın, özel okul öğrencilerinin 'iç huzur' boyutundaki puanlarının diğer okullardaki öğrencilere göre daha yüksek olması sonucunu desteklemektedir.

Ancak, bu araştırmada, özel okul öğrencileri ile birlikte alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinin de 'iç huzur' boyutundaki puanları, diğer sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Bu nedenle, bu sonucun, beş devreli gruplar arası ilişkiler kuramına göre açıklanabileceği düşünülmüştür. Bu kurama göre, tabakalaşmanın temeli ırk, cinsiyet gibi kişiye özgü değişmez özelliklere dayandığında, toplumsal tabakalar arası geçirgenlik olmadığından gruplar arası kıyaslama yapılmaz. Durum meşru ve kalıcı olarak algılanır ve grup düzeyinde yoksunluk duygusu gelişmez (Hortaçsu, 2012: 575). Bu durumda, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinin, durumlarını değişmez görüp yoksunluk duygusu ya da çatışma yaşamamaları; üst sosyo-ekonomik düzeydeki devlet okulları öğrencilerinin ise, durumlarını değişebilir ve gelişebilir görüp çatışma ve yoksunluk duygusu yaşamaları beklenebilir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinin ahlaki olgunluğun 'iç huzur' boyutunda en düşük puana sahip olmaları, yaşadıkları çatışma ve yoksunluk duygusu ile açıklanabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan, 'iç huzur' boyutu puanlarının diğer sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerine göre anlamlı şekilde farklı olduğu özel okul ve onu takip eden alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda, çocukların 'iç huzur' boyutu puanları ile ebeveynlerin çocuk hakları tutumlarının 'kendi kendine karar verme' boyutu ilişkili bulunmuştur. Bu ilişki, diğer sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görülmemiştir.

Bu durumda, ebeveynlerin, çocuklarının kendilerini ilgilendiren konularda karar vermelerini desteklemeleri, görüşlerini açıklamalarına izin vermeleri ve kararlara katılımını sağlamalarının artması oranında, çocuklarının da özdenetim becerilerini kapsayan 'iç huzuru' edinmelerinin kolaylaşacağı söylenebilir.

Okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılaşan diğer ahlaki olgunluk alt boyutu 'doğru davranış' tır. Bu boyutta da, özel okul öğrencilerinin puanları anlamlı şekilde diğer sosyo-ekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinden yüksektir. Bu boyutta özel

okul öğrencilerinin puanlarını, sırasıyla alt, üst ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinin puanları izlemektedir.

Ancak, sadece özel okul öğrencileri ile alt sosyo-ekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinin 'doğru davranış' alt boyut puanları karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

'Doğru davranış' alt boyutunda diğer sosyo-ekonomik düzeydeki okullardan daha üst düzeyde olumlu tutuma sahip olan özel ve alt sosyo-ekonomik düzey okulların her ikisinde de, bu davranışın ebeveynlerin 'kendi kendine karar verme' tutumları ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Çalışma grubunun tamamında yapılan karşılaştırmada da, çocukların 'doğru davranış'la ilgili ahlaki olgunlukları, ebeveynlerin 'kendi kendine karar verme' tutumları ile ilişkili bulunmuştur.

Aynı zamanda, ebeveynlerin çocuk hakları tutumları, sadece sosyo-ekonomik düzeylere göre karşılaştırıldığında da, 'kendi kendine karar verme' boyutunda özel okul ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki okulların ebeveynleri lehine farklılaşan bulgulara ulaşılmıştır.

Bu nedenle, ahlaki olgunluğun 'doğru davranış' boyutunun alt ve sosyo-ekonomik düzey ile özel öğrencilerinde anlamlı derece yüksek olmasının, ebeveynlerin çocuk hakları tutumları ile ilişkili olması ile açıklanabilir. Buna göre, ebeveynler çocuklarının kendilerini ilgilendiren konularda, kendi kendilerine karar vermelerini destekledikleri ölçüde, çocukların doğru davranışla ilgili değerleri edinmelerinin kolaylaşacağı söylenebilir.

Çocukların ahlaki olgunlukları ile ilgili dikkate değer başka bir sonuç, çalışma grubu genelinde, çocukların 'şiddetten kaçınma davranışı'nın, okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılaşmasıdır. Bu sonuç, ebeveynlerin çocuk hakları tutumları ile ilişkilendirilerek açıklanamamaktadır.

Çünkü çocukların 'şiddetten kaçınma' davranışı, çalışma grubu genelinde ebeveynlerin 'bakım ve koruma' tutumları ile ilişkili bulunurken; her bir sosyo-ekonomik düzey için ayrı ayrı yapılan karşılaştırmada, 'şiddetten kaçınma davranışı' puanı anlamlı şekilde diğer okullardan yüksek olan alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda bu ilişki görülmemektedir.

Ayrıca, 'şiddetten kaçınma davranışı'nın, çalışma grubu genelinde ebeveynlerin 'bakım ve koruma' tutumu ile arasında görülen ilişki; okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre ayrı ayrı yapılan karşılaştırmalarda, sadece orta sosyo-ekonomik düzey okullarda görülmektedir. Oysaki bu okullardaki öğrencilerin 'şiddetten

kaçınma davranışı' puanları, diğer sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin puanlarına göre en düşük düzeyde olmaktadır.

Bununla birlikte, bu sonuçların, 'şiddetten kaçınma davranışı'nın hoşgörü eğilimi ve özellikle empati ile ilgisi (Hasta ve Güler, 2013; Edling, 2012; Aypay ve Dereli, 2012; Erken, 2009; Gürüz ve Eğinli, 2008; Dökmen, 2003; Eisenberg, 2000; Pişkin, 1989) göz önünde bulundurulmalıdır.

Balkıs, Duru ve Buluş'un (2005), yaşları 11 ile 15 arasında değişen ilköğretim öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre, şiddete yönelik tutumları yordama gücü açısından medyadan sonra arkadaş gurubu, şiddete yönelik inanç ve aidiyet duygusu gelmektedir. Bu sonuçlar, ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin hoşgörü eğilimlerinin, okul ortamından, öğretmenlerden, içinde bulunulan arkadaş ve ebeveyn çevresinden daha fazla etkileniyor olabileceğini düşündürmüştür. Bu araştırmanın sonuçlarından olan, ebeveynlerin çocuk hakları tutumları ile çocukların ahlaki olgunluklarının, en az demokratik değerleri içeren şiddetten kaçınma davranışı boyutunda kesişmesi bulgusu da bu yorumu destekler niteliktedir.

Dikkat çeken sonuçlardan birisi de, çocukların ahlaki olgunluklarının 'sevgi' boyutu ile ebeveynlerin çocuk hakları tutumları arasındaki ilişkidir.

Bütün sosyo-ekonomik düzeylerdeki okulların yer aldığı çalışma gurubu genelinde yapılan karşılaştırmada, çocukların ahlaki olgunluklarının 'sevgi' boyutu ile ebeveynlerin çocuk hakları tutumları arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Ancak her bir sosyo-ekonomik düzey için ayrı ayrı yapılan karşılaştırmada, 'sevgi' boyutu ile ebeveyn çocuk hakları tutumlarının her grupta da ilişkili bulunduğu boyut 'bakım ve koruma' boyutudur.

Sosyo-ekonomik düzeylere göre yapılan karşılaştırmada anlamlı bir farklılaşma görülmemekle birlikte, öğrencilerin 'sevgi' davranışı puanlarının en yüksek olduğu birinci grup alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri, ikinci grup ise özel okul öğrencileridir.

Hem alt sosyo-ekonomik düzey, hem de özel okul öğrencilerinin 'sevgi' davranışı ile ebeveynlerinin 'bakım ve koruma' tutumu ve 'devlet güvencesi ve desteği' tutumları arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, ebeveynlerin 'devlet güvencesi ve desteği' tutumlarının erkek öğrenciler lehine farklılaştığı göz önünde bulundurulduğunda (Yeşilkayalı ve Yıldız Demirtaş, 2013), erkek öğrencilerin 'sevgi' davranışı puanlarının kız öğrencilerden

anlamalı düzeyde yüksek olmasının da bu sonucu açıklamaya yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Bu durumda, ebeveynler çocuklarının fiziksel ve psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına ne kadar çok önem verirlerse, çocuklarının dostluk ve bağlılık, merhamet ve şefkat gibi değerleri edinmelerinin de o kadar kolaylaşacağı söylenebilir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri okulların sosyo-ekonomik düzeyine göre 'doğru davranış' boyutunda en yüksek puana sahip okul, özel okuldur. Bu boyutta özel okulu, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri, üst sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileri izlemektedir. 'Doğru davranış' boyutunda en düşük puana sahip öğrenciler ise orta sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencileridir.

Bu sonuç, ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluklarının 'doğru davranış' boyutunun, sadece ebeveyn çocuk hakları tutumlarının 'kendi kendine karar verme' boyutu ile zayıf ilişkili olması sonucu ile birleştirilerek açıklanabilir. Buna göre, ebeveynler çocuklarının kendilerini ilgilendiren konularda kendi kendilerine karar vermelerini destekledikleri ölçüde, çocukların doğru davranışla ilgili değerleri edinmelerinin kolaylaşacağı söylenebilir.

Araştırmanın, çocukların ahlaki olgunlukları ile ebeveynlerin çocuk hakları tutumları arasındaki ilişkiyle ilgili sonuçları bütün olarak değerlendirildiğinde ise;

Çocukların ahlaki olgunluklarının sadece 'iç huzur' ve 'doğru davranış' boyutları ile ebeveynlerin 'kendi kendine karar verme' tutumları arasında açık bir ilişki bulunmaktadır.

Bu durumda, ebeveynler, çocuklarının kendilerini ilgilendiren konularda kendi kendilerine karar almalarını destekledikleri ölçüde, çocuklarının öz denetimleri, mutlulukları, dürüstlük, minnettarlık, görev, cesaret gibi değerleri edinmelerinin kolaylaşacağı söylenebilir.

Ancak çocukların ahlaki olgunluklarının 'hakikat', 'şiddetten kaçınma davranışı' ve 'sevgi' boyutları arasında doğrudan ebeveyn çocuk hakları tutumları ile açıklanabilecek ilişkiler bulunmamaktadır.

Truiel ve arkadaşlarının geliştirdiği sosyal alan teorisi bu sonucu açıklar niteliktedir. Bu kuram, çocuklarda ahlaki yargı ve değerlerin gelişiminde sosyal etkileşimin önemine dikkat çekerken, çocukların arkadaşları ile olan toplumsal etkileşmelerinin ahlaki yargılarının temellenmesine kaynaklık ettiğine de vurgu yapmaktadır (Çam ve diğ., 2012: 1216).

Bununla birlikte, ahlaki gelişim üzerinde çevrenin etkilerinin önemli olduğu ahlak ve değerler eğitimi araştırmaları ile de desteklenmektedir (Krop, 2006; Germaine, 2001). Ayrıca, değerlerin toplumdaki bireylerin birbirleriyle etkileşimi sonucunda gerçekleşmesi (Dewey, 1997) ve okulun, çocukların sosyal etkileşimlerinin gerçekleştiği yapı olmasının, bu bulguyu açıklayabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan, İngiltere’de 2007-2010 yılları arasında gerçekleştirilen çok geniş çaplı bir araştırmanın bulguları farklı sonuçlar içermektedir (Arthur ve Carr, 2013: 26-35). Bu araştırmada, İngiltere’nin farklı bölgelerindeki gençlerin değerler ve karakter eğitimi hakkındaki düşüncelerinin, deneysel bir araştırma kapsamında belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmanın sonuçları, okulun ve öğretmenlerin öğrencilerin ahlaki değer ve davranışları üzerinde çok az etkisi olduğunu göstermiştir. Ancak, araştırmacılar da, araştırmanın ergenlik döneminde olan kişilerle yapıldığını ve dönemin asilik özellikleri ile ön plana çıktığını göz önünde bulundurarak, gençlerin düşüncelerini farklı lanse etmiş olabileceklerine de dikkat çekmektedirler.

Bu araştırmanın sonuçları, özellikle ergen öğrencilerde ahlaki değerlerin oluşmasında okulun, öğretmenlerin, akran grubunun etkisi (Akinal, 2013; Çam ve diğ., 2012; Krop, 2006; Germaine, 2001; Dilmaç, 1999; Dewey,1997; Temel, 1991) ile birlikte, ailenin bu etkilenmede olumlu zemin hazırlama rolünü (Çeliköz ve diğ., 2008; Seydooğulları, 2008; Şengün, 2008; Seçer ve diğ., 2006; Tola, 2003) bir kez daha göstermektedir.

Daha da önemlisi, araştırma sonuçları, çocukların ‘iç huzur’, ‘doğru davranış’ ve ‘sevgi davranışı’na ilişkin ahlaki olgunlukları ile ebeveynlerin çocuk hakları tutumları arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir.

SONUÇ

Bu araştırmanın sonuçları kapsamında ebeveynlerin çocuk hakları tutumlarının, çocukların duygusal dengelerini koruma ve geliştirmede, özdenetimlerini sağlamada, merhamet, şefkat, dostluk, cömertlik gibi değerleri edinmelerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle, ailelerin çocuk hakları konusunda yaygın şekilde bilgilenmelerinin sağlanması için kitle iletişim araçlarından yararlanmalıdır.

Ayrıca ergenlik döneminde olan ilköğretim öğrencilerinin ahlaki gelişiminde çevrenin etkisini göstermesi nedeni ile eğitim kurumlarında çocukların ahlaki gelişimini desteklemeye ve ebeveyn-çocuk ilişkisine katkı sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Çocuk hakları konusunun ebeveynler için öncelikli ihtiyaç olarak algılanması için ailenin desteklenmesi ve güçlendirilmesi önemlidir. Bu destek ve güçlendirmenin devlet tarafından, tüm kurumlarla işbirliği içinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Son olarak, çocuk hakları konusundaki bilgilendirmelerin, tutum haline dönüşebilmesi ve ev içi uygulamalara yansımalarının ancak bütüncül politikalarla sağlanabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, H. (2000). *Çocuk haklarında yer alan kimi haklar açısından sokakta ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akinal, B. (2013). *Aile ortamı dışında yetişen çocuklarda ahlaki gelişim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akman, B. ve Ertürk, G. H. (2011). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk haklarına ilişkin bilgi düzeylerinin ve okul öncesi çocuk haklarının öğretilmesine ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Aydın Gülan, Mustafa Ruhi Şirin, Mehmet Şirin (Ed.), I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 269-285.

Anne, K. ve Ong'ondo, C. (2013). An assessment of the level of awareness about children's rights among children in eldoret municipality. *Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies (JETERAPS)*, 4(2), 279-287.

Arthur, J. ve Carr, D. (2013). Character in learning for life: A virtue-ethical rationale or recent research on moral and values education. *Journal of Beliefs & Values*, 34(1), 26-35.

Aypay, A., Çekiç, O. ve Seçkin, M. (2012). Öğretim elemanlarının öğretime ilişkin görüşlerinin normatif açılarından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1345-1366.

Aypay, A. ve Dereli, E. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ve işbirliği yapma karakterlerinin insani değerlerini yordaması ve bu özelliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1249-1270.

- Aziz, R. A. ve Iskandar, S. (2013). Working children and knowledge of right to education: A study of child labor in Sabah, Malaysia. *Asian Social Science*, 9(8), 23-33.
- Balkıs, M., Duru, E. ve Buluş, M. (2005). Şiddete yönelik tutumların zyeterlik, medya, Şiddete yönelik inanç, arkadaş grubu ve okula bağlılık duygusu ile ilişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(2), 81-97.
- Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Gl Yayınevi.
- am, Z., Seydooğulları, S., avdar, D. ve çok, F. (2012). Ahlak gelişimine klasik ve yeni kuramsal yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1211-1225.
- Çeliköz, N., Seçer, Z., etin, Ő. ve Demir Ően H. (2008). ocuk yuvası ve ailesi ile yaşayan çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışlarının karşılaştırılmalı olarak incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 1-13.
- Çetinkaya, N. (2000). *ğretmen ve öğrencilerin ocuk haklarına bakışının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlaki gelişim teorisi: Ahlak ve demokrasi eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 43-77.
- Çileli, M. (1986). *Ahlak psikolojisi ve eğitimi*. Ankara: V Yayınları
- Day, D. M., Peterson-Badali, M. ve Ruck, M. D. (2006). The relationship between maternal attitudes and young people's attitudes toward children's rights. *Journal of Adolescence*, 29, 193-207.
- Dewey, J. (1997). *Experience and education*. Indiana: Kappa Delta Pi.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55 (1), 34-43.
- Dikmen, A. (1998). *ocuk haklarına dair szleşme erevesinde İstanbul'da çalışan çocuklar üzerine bir değerlendirme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim ğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk leği ile eğitimin sınanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, İ. ve Durualp, E. (2011). *Sosyal Bilgiler dersi alan dördüncü ve beşinci sınıf ğrencilerinin ocuk haklarına dair görüşlerinin karşılaştırılması*. Aydın Gülan, Mustafa Ruhi Şirin (Ed.), Mehmet Şirin, I. Türkiye ocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı, İstanbul: ocuk Vakfı Yayınları, 293-302.

- Doğanay, A. (2006). *Değerler eğitimi*. Cevdet Öztürk (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2003). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dönmez, T. (2015). *İlkokul sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi profilleri ile çocuk hakları yönelik tutumları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dursun, D. (2011). Siyasetle ahlak ve değerler dünyasının sorunlu ilişkileri üzerine. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5- 58.
- Edling, S. (2012). The paradox of meaning well while causing harm: A discussion about the limits of tolerance within democratic societies. *Journal of Moral Education*, 41(4), 457-471.
- Eisenberg, N. (2000). Empathy and sympathy. In M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Eds.), *Handbook of Emotions* (s. 677-691). New York: The Guilford Press.
- Erbay, E. (2011). *Türkiye’de çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamaların eleştirel analizi ve bir model önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erken, M. (2009). *Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 205-221.
- Germaine, R. W. (2001). *Values education influence on elementary students’ self-esteem*. Yayınlanmamış doktora tezi, University of San Diego, U.S.A.
- Grugel, J. (2013). Children’s rights and children’s welfare after the convention on the rights of child. *Progress in Development Studies*, 13(1), 19-30.
- Grugel, J. ve Ferreria, F. P. M. (2012). Street working children, children’s agency and the challenge of children’s rights: Evidence from Minas, Gerais, Brazil. *Journal of International Development*, 24(7), 828-840.
- Güneş, G. (2012). *Çocuk hakları açısından Türkiye’de sığınmacı çocuklar: Çeçen çocuklar örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar: Ahlak psikolojisi, ahlaki değerler ve ahlaki Gelişme*. Ankara: Ötüken Neşriyat A.Ş.

- Gürüz, D. ve Eğinli, A. (2008). *İletişim becerileri: Anlamak, anlatmak, anlaşmak*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım Şirketi.
- Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1),64-104. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/49/1775/18772.pdf>. (Erişim tarihi: 20 Aralık 2012)
- Hortaçsu, N. (2012). *En güzel psikoloji sosyal psikoloji*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Kabadayı, A. ve Aladağ, K. S. (2010). Farklı ilköğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin ahlaki gelişimlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1). www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/download/.../521. (Erişim tarihi: 20 Aralık 2012).
- Katılmış, A. ve Ekşi, H. (2011). *Karakter eğitimi el kitabı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kepenekçi, Y. K. (2008). *İnsan hakları ve vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Kobat, İ. B. (2009). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuk suçluluğu ve nedenleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Krop, E. H. (2006). *The effects of a cognitive-moral dev.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elopment Program on Inmates in a Correctional Educational Environment, Virginia Üniversitesi, U.S.A.
- Kulaksızoğlu, A. (1995). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, G. (2012). *Yataklı sağlık kuruluşlarında çocuk ile ilgili sağlık hizmetlerinin çocuk hakları sözleşmesine uygunluğunun ve sağlık profesyonellerinin çocuk hakları konusundaki farkındalık ve tutumlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kırıkkale.
- Liebel, M. (2012). Children's rights as living rights: Why human rights only make sense if they are connected to the lives of children. *Revista de Asistenja Sociala*, Anual XI, 2, 13-26.
- Melton, G. B. (1980). Children's concepts of their rights. *Journal of Clinical Child Psychology*, 9(3), 186-190.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). *T.C. Resmi Gazete 14574*, 24 Haziran 1973.

- Musayeva, G. (2013). *Avrupa Birliği, Türkiye ve Azerbaycan'da çocuk hakları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Oktay, A. ve Kumbaroğlu, N. (2011). *Öğretmenlerin ve öğrencilerin çocuk haklarına bakışının değerlendirilmesi*. Aydın Gülan, Mustafa Ruhi Şirin, Mehmet Şirin (Ed.), I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı, (293-302). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Onur, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi: (Yetişkinlik-Yaşlılık-Ölüm)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öntaş, Ö. C. (2004). *Çocuk hakları ve sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımı açısından suça yönelen çocuk-polis ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgüleç, F. (2001). *7-11 yaşlarındaki çocukların ahlaki yargılarının gelişimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkaynak, B. (1982). *Teğmen Kalmaz İlkokulu'na devam eden altı-onbir yaş grubu çocukların ahlak yargılarının gelişimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pais, M. S. (2010). The protection of children from sexual exploitation optional protocol to the convention on the rights of the child on the sale of children, child prostitution and child pornography. *International Journal of Children's Rights*, 18, 551-566.
- Peterson-Badali, M., Morine, S. L., Ruck, M. D. ve Slonim, N. (2004). Predictors of maternal and early adolescent attitudes toward children's nurturance and self-determination rights. *Journal of Early Adolescence*, 24(2), 159-179.
- Pişkin, M. (1989). Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(2), 775-784.
- Rogers, C. M. ve Wrightsman, L. S. (1978). Attitudes toward children's rights: Nurturance or self-determination?. *Journal of Social Issues*, 34(2), 59-68.
- Ruck, M. D. (1994). Children's understanding of nurturance and self-determination rights. Unpublished Dissertation, Toronto University, Toronto, Canada.
- Ruck, M. D., Abramovitch, R. ve Keating, D. P. (1998). Children's and adolescents' understanding of rights: Balancing nurturance and self-determination. *Child Development*, 69(2), 404-417.

- Seçer, Z., Sarı, H. ve Olcay, O. (2006). Anne tutumlarına göre okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, https://www.researchgate.net/publication/26455115_ANNE_TUTUMLARINA_GORE_OKULONCESI_DONEMDEKI_COCUKLARIN_AHLAKI_VE_SOSYAL_KURAL_BILGILERININ_INCELENMESI. (Erişim tarihi: 20.01.2016).
- Selçuk, Z. (2002). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pe-Gem Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Senemoglu, N. (2011). *Gelişim, öğrenme ve öğretim (20. baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Seydooğulları, S. Ü. (2008). *Demokratik ve otoriter ana baba tutumlarının lisede öğrenim gören gençlerin ahlaki yargı yeteneğine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Sutton, P. B. (2003). *The relationship between parents attitude toward children's rights, parenting styles and children's right to sexuality education. Unpublished Dissertation, Alliant International University, Fresno, California, U.S.A.*
- Şengün, M. (2008). *Lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin bazı kişisel değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Temel, Z. F. (1991). *Yetiştirme yurdunda ve ailesi yanında kalan 14-18 yaş grubundaki gençlerin cinsiyet rolü kimlikleri ile moral gelişimlerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tola, D. (2003). *İlkokul 5. sınıf çocuklarında ahlaki yargı ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Torun, F. (2011). *Çocuk hakları öğretiminde oyun yönteminin başarıya, kalıcılığa ve tutuma etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Turanlı, K. (2004). *Birleşmiş Milletler çocuk hakları çerçevesinde çocuğun ekonomik sömürüden korunma hakkı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tuzgöl Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 132-143. <http://pau.egitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler>.

- Uçuş, Ş. (2011). *İlköğretim öğrencileri için çocuk hakları farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi*. Aydın Gülan, Mustafa Ruhi Şirin, Mehmet Şirin (Ed.), I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı, 365-382, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ulusoy, K. (2003). *Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tarih ve ahlak eğitimi ilişkisi üzerine görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: PEGEM.
- Ural, Ş. (1998). Epistemolojik açıdan değerler ve ahlak. *Doğu-Batı*, 1(4), 41.
- Washington, F. (2010). *5-6 yaş çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitim programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yeşilkayalı, E. ve Yıldız-Demirtaş, V. (2013). *İlköğretim öğrencilerinin ebeveynlerinin çocuk hakları tutumları*. Uluslararası Sosyal Hizmet Sempozyumu Bildirisi, Kocaeli.
- Yıldız, C. B. (2011). *Devlet egemenliği ve insan hakları rejimi altında çocuk hakları: Türkiye’de 2006-2010 yılları arasında terörle mücadele Kanunuyla yargılanmış çocuklar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yurtsever, M. (2009). *Ebeveyn çocuk hakları tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve anne babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.